

SESSİZ ÖLÜM AVRUPALI SİYASİ MAHKUMLAR HÜCREYİ ANLATIYOR

HÜSEYİN KARABEY Yönetmen

"Sessiz Ölüm" tecridin adı. Hüseyin Karabey'in aynı adlı belgesel filmi Avrupa cezaevlerinde 1970'lerden beridir uygulanmakta olan sosyal ve duyuşsal tecridi anlatıyor. 2000 yılı Haziran ayında Adalet Bakanlığı'nın "Avrupa standartlarını Türkiye cezaevlerine getireceğiz. Cezaevlerimiz Avrupa'dakiler gibi olacak" açıklaması üzerine çalışmaya başlamış Karabey. "Neden, sağlık sistemini, eğitim sistemini değil de cezaevlerini Avrupa'dakiler gibi yapıyoruz?" diye soruyor. Cevabı, Avrupa cezaevlerinde kalmış tutuklular veriyor. Karabey, 2000 yılı Ekim sonundan Aralık ayı başına kadar Avrupa cezaevlerindeki uygulamaların canlı tanıklarından 20'ye yakın kişiyile görüşerek 30 saatlik kayıt yapmış. Bu kayıtların 1,5 saatini kullanarak Sessiz Ölüm belgeselini hazırlamış. Filmde kullanılmayan bazı röportajları da katarak bir de kitap hazırladı. Belgeselin hazırlık sürecinde Türkiye'de, tecriti uygulamaya yönelik F tipi (hücre tipi) cezaevleri gündemdeydi. Tutuklu ve hükümlü aileleri hücre tipi cezaevlerine karşı kamuoyu oluşturmaya çalışıyorlardı. Siyasal tutsaklar açlık grevi başlattılar fakat sonuç alamayınca eylemlerini ölüm orucuna çevirdiler. Adalet Bakanlığı, tüm bu süreçte "teröristlerle pazarlık yapılamayacağını", "devletin cezaevlerini kontrol edemediğini" ve "F tipi cezaevleri beş yıldızlı oteller gibi" nakaratını tekrarlayarak gerçekleri gözlerden kaçıyordu. 19 Aralık 2000 tarihinde cezaevlerine başlatılan operasyon katliamla sonuçlandı ve devlet cezaevlerinde "zafer" kazandı. Artık cezaevleri ele geçirilmişti. Aylarca sürdürülen yalan kampanyalarının sonucunda katliam ve F tipi cezaevlerinin açılışı halkın gözünde meşrulaştırılmışti. Tam da bu nedenlerle "Sessiz Ölüm" belgeseli Türkiye'deki süreci anlamak için çok önemli bir belge. Bu belgenin nasıl hazırlandığını Hüseyin Karabey'e sorduk:

"Sessiz Ölüm" belgeselinin hazırlık sürecini anlatabilir misiniz?

Film ilk gösterimden yaklaşık 14 ay önce düşünöldü. 2000 yılı Haziran'ında, Türkiye dışındaki ilk bağlantılar internet üzerinden kuruldu. Çekimlere Ekim ayı sonunda başladım ve Aralık ayı başına kadar devam ettim. Bu arada Türkiye cezaevlerinde Ölüm Oruçları başlamışti. 2001 Nisan ayında İstanbul Film Festivali'nde gösterildi ve Haziran ayında da galası oldu. Türkiye'de şimdilik 13.000 kişi izledi. Talep olduğu zaman yeni gösterimler oluyor. Avrupa'da 6 aydır gösterimde, 1,5 yıl kadar daha gösterilir sanıyorum. Film sıfır prodüksiyonla başladı. 6 değişik ülkede çekildi. İki ay boyunca sırt çantası, kamera ve ışıklarla yurtdışında kaldım, herşeyi ben kullandım. Gittiğim yerlerde asistanlık yapacak birilerini buluyordum. Almanya ile başladım, daha sonra İspanya, Kuzey İrlanda ve İtalya ve en son ABD eklendi projeye. Başlangıçtaki kurmaca bölüm de İstanbul'da çekildi. Kurgu aşaması çok zordu çünkü 5 dilde çeviri yapıldı. Avrupa'da tecritle ilgili birikmiş çok bilgi var. İnternetin başında bile bir sürü bilgiye ulaştım. Tecriti yaşayanlar nelerle karşılaştıklarını biliyorlar, fakat biz koskoca bir dağla karşılaşmış olduk. Medya, bu sorun yokmuş gibi davrandığı için halkın çoğu tarafından yaşananlar bilinmiyor. Bana en çok yardımcı olan Avrupa'daki diğer Avrupa oldu. Hakları için mücadeleden çekinmeyen, bedel ödemeyi göze alan kesim yardımcı oldu. İnsan hakları dernekleri, sosyal kuruluşlar, aileler vs.

Avrupalı 30 yıldır uygulanmasına rağmen tecriti bilmiyor mu?

Örneğin Fransa'da bilinmiyor. Belgeselin Fransa'da gösterimleri etkili oldu. 5 şehirde 8 gösterim oldu ve devam ediyor. Fransa'da izolasyon büyük bir sorun ve toplumdan çok iyi izole edilmiş. Filmin gösteriminden sonra tutuklu yakınları "Fransa'da bunlar yaşanıyor, biz söyleyerek anlatamadık, film anlatıyor" diye dertlerini akatarıyorlar. Şaşıyorum, böyle bir tepkiyi beklemiyordum. Ne de olsa 30 yıllık deneyimlerini anlatıyoruz. Fransa'da yaşayan bir insan, cezaevinde haftada kaç kişinin intihar ettiğini bilmiyor. Bizim engel olmak için bir şansımız vardı; Türkiye'de cezaevlerinde olanlar, bir operasyon sırasında kaç kişinin öldüğu haberlerde verilebiliyordu. Bu şansımızı yitirdik. Bunu çok yakında sayılar ile göreceğiz. 2005 yılında cezaevinde intihar edenlerle 2000 yılında toplam cezaevinde öldürölenleri kıyasladığınızda arada 2 kat fark olacak. Kimsenin duymadığı, her şey güllük gülistanlık sandığı cezaevlerinde olacak bunlar. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde referanslar ne yazık ki gelişmiş ülkeler oluyor. Batıya ya da doğuya karşı değilim ama ne olursa olsun bunun sorgulanması gerekir. Avrupa ülkeleri F tipi cezaevlerini eleştirmede,

sadece nakillerin çok kalın olmasını eleştirdiler. Bizim Avrupa'yı algılamamızda sorunlarımız var. Orada da halk, sosyal hakları için savaşıyor, demokratik hakları için bedel ödemeyi göze alıyor. Fransa kendi ülkesinde insan haklarını uyguluyor ama Afrika'da 6 ay önce darbe planladı.

İntiharlar tecritin kaçınılmaz sonucu mu?

Kamuoyunun ses getiren bir tepkisinin olmaması tecritin başarısı. Tecrit sadece cezaevindeki mahkumu tecrit etmek değil, aynı zamanda toplumu cezaevinden tecrit etmek. Almanya cezaevlerinde, 2000 yılında 70'e yakın kişi intihar etmiş. Fransa'da geçen yıl 150 mahkum intihar etmiş. Paris'te yılda 50 kişinin intihar ettiği bir cezaevi var. Tutuklu yakınları, mahkumların ölüm haberlerini ziyarete gittiklerinde öğreniyorlar. Yani devlet ailelere haber verme ihtiyacı bile duymuyor. Fransız cezaevlerinde uzun süre kalan BASK'lı bir siyasi mahkumla görüşmemde bu intihar olaylarını sordum. Söylediği şeydu: Tutuklular tecritten dolayı depresyona girdikleri zaman cezaevi yönetimi tutuklulara antidepresif ilaçlar veriyor. Cezaevi yönetimi her yıl mutlaka bir kez tutukluları başka cezaevine sevk ediyor, tecrit uygulamasının bir parçası bu. Böylece mümkün olabilecek herhangi bir sosyal teması engellemiş oluyorlar. Bu sevklerden sonra tutuklulara verilen ilaçlar kesiliyor, bu ilaçların tekrar alınabilmesi için birçok bürokratik işlemin yerine getirilmesi bekleniyor. İşte intiharlar da en çok bu dönemde meydana geliyor. Bu yüzden siyasi mahkumlar asla ilaç almıyorlarmış. Uygulamanın neye yol açtığına bilinmesine rağmen sürdürülmesi, bunun bir anlamda cinayet olduğunu da gösteriyor; ama çok zekice işlenen bir seri cinayet.

Tecritin uygulama metotları nasıl?

İlk tecrit uygulaması Amerika'da oluyor. Bu psikiyatride, insanın duyu organlarının parçalanması, konuşmanın, gözlerin anlamsızlaşması, kişiliğin parçalanması demek. 1843 yılında ABD'ne gidip araştırma yapan Alman D. Ludwig Friedrich von Frieriep, tek hücre sistemiyle uygulanan izolasyonun çok başarılı olduğunu yazıyor. Ayrı hücrelerin pahalı olacağı düşüncesiyle, mahkum üzerinde aynı etkinin daha kısa sürede ve daha ucuza nasıl edileceğine dair araştırmalar yapıyor. Diğer bir Alman bilim adamı da Jan Gross, Hitler döneminde toplama kamplarında kalmış. Toplama kamplarının etkisini silmek için psikoloji eğitimi alıyor, doktora ve bilimsel çalışmalar yapıyor. Son olarak da Federal Almanya'da 1970'li yıllardan itibaren tutuklulara uygulanacak modern izolasyonun hayata geçebilmesi için gerekli olan bilimsel araştırmalar yapıyor.

1970'li yıllarda ilk kez RAF (Kızıl Ordu Fraksiyonu) tutuklularıyla başlayan tecrit sistemi uygulaması halen sürüyor. İzolasyonun değişik türleri var. Ortak noktaları 23 saat hücre, bir saat dış. Dış içerideyse, bir saat havalandırma. Gardiyanın insafına kalmış, isterse beş dakika da olabilir. Almanya bu ilk uygulama deneyimini diğer ülkelerle de paylaşıyor. 1970'de radikal sol Avrupa için tehlikeli. 68 kuşağından sonra yapılan hareketleri sindirmek amacı güdüyor. İnsana aykırı bir ceza uyguluyorlar. Bu sistemin, sabıkalı insan yaşamına saygısı yok ve birçok ülkenin anayasasına göre de yasadışı. Bu cezaevleri kararnamelerle yönetiliyor. Avrupa'da hiçbir cezaevine sokmadılar güvenlik nedeniyle; bunun mantıklı bir açıklaması yok.

İrlanda'daki cezaevlerinde 1981'deki açlık grevleri sonucu, Bobby Sands'in de içinde olduğu 12 kişi ölüyor. İki yıl sonra İngiliz hükümeti tecrit uygulamasından vazgeçiyor ve hücreler yarı açık oluyor. İngiliz cezaevlerinde ise sadece siyasi mahkumlara değil adli mahkumlara da tecrit uygulanıyor. Amerika'da, mahkumlar rehabilitasyon yapıyoruz diye çalıştırılıyorlar. Ucuz emek gücü yaratılıyor. Çalışmazsa 30 gün tecritte kalıyorlar. Avrupa'da da bu sisteme geçiliyor. Hollanda ve Fransa'da özel cezaevleri açılacak. ABD'de cezaevlerindeki mahkum sayısı 2 milyon 200 bin kişi. Nüfusunun %1'i (Türkiye'de bu oran binde bir) cezaevlerinde ve köle emeği olarak çalıştırılıyor.

Belgeselin Festivalde yayınlanacağı tarihlerde Ölüm Oruçları F tipi cezaevlerinde sürüyordu. Bu durumun filme yönelik değerlendirmelerde etkisi nasıl oldu?

19 Aralık Operasyonu ile karşı koyuşların hepsi sıfırlandı, ortalık terörize edildi, sansür uygulandı ve F tipi cezaevleri hemen uygulamaya konuldu. Operasyona "Hayata Dönüş" adı verildi. Herhalde geçmişe baktığımızda utanç verici birşeyler olmasını istiyorlar. Bu süreçte, F tipi cezaevlerine neden karşı olduğumuz konuşulmaz oldu. Filmin, Festival'de gösterilecek olması dolayısıyla, bazı gazeteciler sansürü aşarak film aracılığıyla yaşananlarla ilgili yazı yazabildiler. O sırada ölüm oruçlarının süreceğini düşünmemiştim. Ölüm oruçlarının ağırlığı üzerimizde olmasaydı daha nötr değerlendirilebilecek ve karşı çıkanların cephesi daha geniş olabilecekti.

19 Aralık'tan sonra medyada ciddi bir sansür başladı. Ölüm oruçları ile ilgili haber yapmanın terör örgütlerine yardım olduğuna dair uyarıların ardından başladı sansür. Baskılar sonucu, gazetelerin Ölüm Oruçları'ndan ve tecritten bahsetmeleri imkansız hale geldi. Medyada, her şeye rağmen onurlu çalışan insanlar bu konuda her fırsatta haber yapmaya çalıştılar. Festivalde, film gösterilince Milliyet, Radikal, Cumhuriyet'te hoş yazılar çıktı. Kültür sayfasında F tipine karşı yazılar çıktı. Necati Sönmez, Radikal Gazetesinde film üstüne yazı yayınladı ve sansüre uğradığı için istifa etti.

Bir de "Sessiz Ölüm" adlı kitap hazırladınız. Kitapla ilgili bilgi verir misiniz?

Kitap Şubat 2002 tarihinde çıktı. Filmde, uzunlukları nedeniyle yer alamayan röportajların da tam metinlerini kitapta bulabilirsiniz. Araştırma yapmak isteyenler için bir referans olacaktır. Tecrit çok büyük bir olgu ve bu konuda çalışmalar daha da artacak. İspanya, Almanya ve İtalya'da yayınlanmak üzere çevirileri yapılıyor. Gelecek yıl yayımlanması için çalışıyoruz. Kitabın diğer ülkelerde basılması ile Türkiye yeniden gündeme gelecektir. O zaman filmin daha soğukkanlı değerlendirileceğini zannediyorum.